

Piotr Bórawski

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

**POWIĄZANIA Z RYNKIEM ROZWOJOWYCH GOSPODARSTW
ROLNYCH NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA
WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO¹**

*MARKET CONNECTION OF DEVELOPING FARMS ON THE BASIS
OF WARMIŃSKO-MAZURSKIE VOIVODESHIP*

Słowa kluczowe: gospodarstwa rozwojowe, powiązania z rynkiem, wyniki ekonomiczne, nakłady, towarowość

Key words: developing farms, market connection, economic results, inputs, yields of marketable agricultural produce

Synopsis. Badania przeprowadzono w 88 rozwojowych gospodarstwach rolnych w województwie warmińsko-mazurskim. Głównym celem pracy było poznanie powiązań badanych gospodarstw z rynkiem. Ponadto przedstawiono nakłady i wyniki ekonomiczne gospodarstw rolnych w zależności od towarowości produkcji. Dokonano także analizy wskaźników intensywności i efektywności związków badanych gospodarstw z rynkiem.

Wstęp

Pogarszające się warunki ekonomiczne gospodarowania w rolnictwie, powodujące znaczne obniżenie dochodowości produkcji rolnej, wymagać będą od rolników działań modernizacyjnych, zarówno w organizacji jak i w technologii produkcji [Bieńkowski i in. 2004]. Sprawność procesów przystosowawczych będzie miała decydujące znaczenie dla osiągnięcia konkurencyjności gospodarstw i utrzymania odpowiedniej pozycji na rynku.

Podstawą pomyślnego rozwoju gospodarstw rolnych, które powinny zapewnić utrzymanie rolnikowi i jego rodzinie, jest produkcja takich towarów i w takiej ilości, które odpowiadają popytowi konsumentów. Produkcja towarów wymaga trwałego i ścisłego powiązania z rynkiem, planowania produkcji na podstawie analiz i zawartych umów z odbiorcami, a nie prostego przenoszenia sygnałów z rynku w danym roku na następny rok.

Zdaniem Grzelaka [2004] gospodarstwa rolne przez zaangażowanie się w procesy rynkowe dostosowują się do zmian zachodzących w otoczeniu. Autor podkreśla, że związki gospodarstw z rynkiem definiowane są jako strumienie finansowe wchodzące i wychodzące z gospodarstwa rolnego. Również w opinii Gołębiowskiej [2000] powiązania z rynkiem są obecnie warunkiem rozwoju, a nawet istnienia i funkcjonowania nowoczesnego gospodarstwa. Autorka wyraża przekonanie, że główną formą powiązania gospodarstwa z rynkiem jest jego kontakt przez zakup środków produkcji i sprzedaż wytworzonych produktów, to jest produkcji towarowej.

¹ Wykonano w ramach tematu: 3P06R 06425

W analizie powiązań z rynkiem szczególne znaczenie mają gospodarstwa rozwojowe, które są na ogół większe obszarowo. Można w tej kategorii wyróżnić także gospodarstwa małe, które w dłuższym procesie wzajemnych dostosowań osiągnęły równowagę produkcyjną pomiędzy takimi elementami, jak: ziemia, technologie, profesjonalne zarządzanie, dostęp do rynków [Gradziuk 2004]. Te jednostki są w stanie konkurować z gospodarstwami czołówki europejskiej. Ich liczbę Woś [2003] szacuje na 600-800 tys.

Cel i założenia metodyczne

Celem badań było poznanie organizacji gospodarstw rolnych oraz ich wyników ekonomicznych w zależności od towarowości, czyli powiązań z rynkiem w województwie warmińsko-mazurskim.

Towarowość produkcji oznacza procentowy stosunek produkcji towarowej do produkcji globalnej. Informuje o tym, jaka część produkcji globalnej danego artykułu została sprzedana. Towarowość może być obliczana dla jednego produktu lub też dla pewnej grupy produktów, np. dla danej gałęzi produkcji, działu produkcji albo całego gospodarstwa, a mianowicie [Kisiel 1999]:

$$T_p = \frac{P_{tb}}{P_{gl}} \times 100 [\%]$$

gdzie:

T_p – towarowość produkcji,

P_{tb} – produkcja towarowa brutto,

P_{gl} – produkcja globalna.

Podstawą do zakwalifikowania danego gospodarstwa do badań było:

- posiadanie przynajmniej jednego ciągnika oraz zestawu podstawowych maszyn do produkcji rolnej,
- wyrażenie przez rolnika chęci do współpracy,
- osiąganie wyników produkcyjnych oraz dochodów zapewniających utrzymanie całej rodziny, bez korzystania z zewnętrznych źródeł dochodów.

Z województwa warmińsko-mazurskiego wybrano celowo 88 gospodarstw. Każde gospodarstwo było badane w miesiącach wrzesień-grudzień w 2004 r. W pracy dokonano podziału gospodarstw ze względu na towarowość gospodarstw. Wydzielono następujące grupy gospodarstw:

- 20 gospodarstw o towarowości do 60%,
- 23 gospodarstwa o towarowości od 60,1 do 70%,
- 21 gospodarstw o towarowości od 70,1 do 80%,
- 24 gospodarstwa o towarowości powyżej 80%.

Celem podziału badanych gospodarstw według wzrastającej towarowości było poznanie wpływu powiązań z rynkiem na wskaźniki gospodarstw rolniczych. Zebrane wyniki badań opracowano metodą statystyki opisowej, tabelarycznej i matematycznej. Wykorzystano również elementy analizy poziomej (porównanie między grupami gospodarstw). Przedstawiono także wskaźniki netto intensywności związków gospodarstw rolnych z rynkiem oraz efektywności związków gospodarstw z rynkiem².

² Wskaźnik netto intensywności związków z rynkiem = przychody ze sprzedaży produkcji rolnej + zakup środków produkcji (nakłady) + transfery do budżetu państwa (podatki) + opłata zewnętrzna czynników wytwórczych (odsetki, czynsze dzierżawne, płace pracowników najemnych) + ubezpieczenia + inwestycje. Wskaźnik efektywności związków z rynkiem = dochody rolnicze/sumaryczna wartość transferów (tj. wskaźnik intensywności). Wskaźnik ten obrazuje w jakim zakresie powiązania gospodarstw rolnych z rynkiem przyczyniają się do rozwoju gospodarstw.

Wyniki badań

Średnia powierzchnia badanego gospodarstwa indywidualnego wynosiła 42,87 ha i wahała się od 1 do blisko 825 ha. Dla porównania średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w kraju w omawianym okresie wynosiła 6,7 ha, przy 17,5 ha w UE. Wysoki średni areał gospodarstw uczestniczących w badaniu wynikał z faktu, że w analizowanej próbie blisko 60% stanowiły gospodarstwa o powierzchni powyżej 20 ha, podczas gdy wśród ogółu rolników w kraju udział tej grupy gospodarstw wynosił 16,1%.

Struktura użytków rolnych w obrębie analizowanych grup gospodarstw rolnych była zróżnicowana w niewielkim stopniu. Najwięcej gruntów ornych znajdowało się w grupie gospodarstw o towarowości pow. 80% (74,4%). Najmniej natomiast w grupie gospodarstw o towarowości 60,1-70% (62,8%). Grupa objętych badaniami gospodarstw charakteryzowała się niewielkim udziałem w strukturze trwałych użytków zielonych. Średnia dla całej badanej populacji nie przekraczała 23% (tab. 1). Najwięcej użytków zielonych znajdowało się w grupie gospodarstw o towarowości 70,1-80% (30,6%), a najmniej w grupie gospodarstw o towarowości pow. 80% (20,4%).

Nakłady są to środki (praca żywa i uprzedmiotowiona) zużyte w procesie produkcji w celu wytworzenia określonego produktu. Na wytworzenie produkcji rolnicy ponoszą określone nakłady materiałowe. Na nakłady materiałowe składają się: nakłady środków obrotowych własnych (m.in. nasiona, sadzeniaki, pasze) i z zakupu (m.in. nakłady bezpośrednie na produkcję roślinną – nasiona, nawozy mineralne, środki ochrony roślin, na produkcję zwierzęcą – pasze, leki, dodatki itp.) oraz nakłady ogólnogospodarcze, np. opał, smary, części zamienne, a także koszty usług produkcyjnych. Najwyższy poziom nakładów materiałowych oraz intensywności produkcji (nakłady materiałowe na jednostkę powierzchni) odnotowano w gospodarstwach o towarowości pow. 80% (tab. 2).

Warunkiem długofalowego rozwoju oraz podnoszenia konkurencyjności, a przynajmniej jej utrzymania jest inwestowanie, którego poziom w polskim rolnictwie jest niewielki [Będzik 2004]. Aktywność inwestycyjna objętych badaniami gospodarstw była niewielka. Najwięcej inwestowały gospodarstwa o najwyższej towarowości.

Analizując wartość produkcji końcowej brutto w zależności od towarowości gospodarstw daje się zauważyć, że jej poziom wzrastał wraz ze wzrostem towarowości gospodarstw. Stwierdzono, że w badanym okresie wartość produkcji towarowej ogółem na gospodarstwo wyraźnie rosła wraz ze wzrostem towarowości gospodarstw. Podobna sytuacja wystąpiła również w przypadku produkcji towarowej na 1 ha UR. Warto podkreślić, że wzrost towarowości sprzyjał wzrostowi wartości wyników ekonomicznych średnio na gospodarstwo oraz na 1 ha UR.

Dochód to kolejna kategoria wyniku ekonomicznego, która była zależna od towarowości gospodarstw. Stwierdzono, że wartość dochodu rolniczego średnio na gospodarstwo wzrastała ze wzrostem towarowości gospodarstw. Wartość dochodu osobistego liczonego na 1 ha UR rosła również wraz ze wzrostem towarowości gospodarstw. Większe otwarcie na rynek sprzyjało osiągnięciu lepszych wyników ekonomicznych badanych gospodarstw rolnych.

Tabela 1. Struktura obszarowa badanych gospodarstw [ha]

Wyszczególnienie	Towarowość produkcji [%]				
	do 60	60,1-70	70,1-80	pow. 80	średnio
Obszar ogólny	20,56	22,64	29,19	49,11	42,87
Użytki rolne	19,95	20,81	26,94	46,68	40,47
Grunty orne	13,90	13,85	17,55	34,72	29,58
Użytki zielone	5,51	6,02	8,25	9,53	8,98
Inne	0,54	0,94	1,14	2,43	1,91

Źródło: badania własne.

Tabela 2. Zróżnicowanie nakładów, produkcji i dochodów w gospodarstwach rozwojowych [tys. zł]

Wyszczególnienie	Towarowość produkcji [%]				
	do 60	60,1-70	70,1-80	pow. 80	średnio
Nakłady materiałowe ogółem	21,65	35,66	38,79	109,21	87,55
Nakłady materiałowe na 1 ha UR	0,97	1,63	2,33	10,19	7,01
Nakłady inwestycyjne ogółem	0,93	1,84	4,63	13,07	12,35
Nakłady inwestycyjne na 1 ha UR	0,03	0,07	0,10	0,19	0,16
Nakłady niematerialne ogółem	5,023	6,01	6,47	19,59	16,49
Nakłady niematerialne na 1 ha UR	0,14	0,30	0,38	2,34	1,57
Produkcja czysta ogółem	35,21	58,58	94,99	212,16	171,33
Produkcja czysta na 1 ha UR	1,55	2,52	6,23	9,86	73,1
Produkcja globalna ogółem	98,85	103,29	163,72	301,79	267,37
Produkcja globalna na 1 ha UR	3,20	4,94	7,43	8,69	7,69
Produkcja końcowa ogółem	34,55	71,54	132,75	275,94	223,15
Produkcja końcowa na 1 ha UR	2,44	3,44	5,80	8,09	6,60
Produkcja towarowa ogółem	32,76	68,57	124,08	274,64	220,62
Produkcja towarowa na 1 ha UR	2,32	3,29	5,55	8,04	6,49
Dochód rolniczy ogółem	17,28	36,37	88,34	196,39	154,79
Dochód rolniczy na 1 ha UR	0,93	1,64	3,20	6,74	5,04
Dochód osobisty ogółem	11,39	33,97	84,81	133,23	110,03
Dochód osobisty na 1 ha UR	0,75	1,53	3,09	5,24	5,24
Wskaźnik intensywności związków na 1 gospodarstwo	108,20	112,09	173,97	511,16	338,00
Wskaźnik intensywności związków na 1 ha UR	4,46	4,98	7,97	22,6	13,65
Wskaźnik intensywności związków na 1 pełnozatrudnionego	55,23	60,78	83,61	183,80	134,65
Wskaźnik netto efektywności związków gospodarstw z rynkiem [%]	15,97	32,44	50,77	38,42	45,79

Źródło: badania własne.

Wartość nowo wytworzonej produkcji (czystej) rosła również ze wzrostem towarowości gospodarstw. Ta kategoria produkcji jest bardzo ważna, bowiem jej odpowiednikiem jest produkt krajowy brutto (PKB), najczęściej wykorzystywany wskaźnik do oceny poziomu i tempa rozwoju poszczególnych krajów.

Dokonując analizy wskaźnika intensywności związku gospodarstw z rynkiem daje się zauważyć jego wzrost wraz ze wzrostem towarowości gospodarstw. Natomiast analiza wskaźnika efektywności związków z rynkiem wskazuje na możliwości kreacji efektów (dochodów) z transferów (powiązań z rynkiem). Wskazuje to zatem w jakim zakresie powiązania gospodarstwa z rynkiem przyczyniają się do rozwoju gospodarstwa. Stwierdzono wzrost wskaźnika efektywności związków gospodarstwa z rynkiem wraz ze wzrostem towarowości. Jednak w grupie gospodarstw o największej towarowości jego wartość była niższa niż w grupie o towarowości od 70 do 80%.

Wnioski

1. Badane gospodarstwa rozwojowe w województwie warmińsko-mazurskim charakteryzują się wysoką towarowością produkcji. Stwierdzono wzrost wartości nakładów i wyników ekonomicznych wraz ze wzrostem towarowości gospodarstw. Tendencja ta dowodzi, że są to gospodarstwa rozwojowe o intensywnej produkcji oraz o dużym stopniu powiązań z rynkiem.
2. Ważnym wskaźnikiem charakteryzującym relacje rynkowe gospodarstw rozwojowych jest wskaźnik intensywności związków z rynkiem. Wysoki poziom tego wskaźnika świadczy o dużym zaangażowaniu badanych gospodarstw w procesy rynkowe.

3. Gospodarstwa rozwojowe wykazują znaczne zróżnicowanie w zakresie efektywności powiązań z rynkiem w zależności od towarowości produkcji. Grupa gospodarstw o największej towarowości (pow. 80%) charakteryzuje się niższym wskaźnikiem efektywności powiązań z rynkiem. Świadczy to o tym, że gospodarstwa te są mniej autonomiczne w swoich decyzjach produkcyjnych. Natomiast wzrost wskaźnika efektywności powiązań z rynkiem w grupach gospodarstw o towarowości do 80% świadczy o tym, że transfery z otoczeniem generowały większe efekty w postaci wzrostu dochodów.

Literatura

- Będzik B.** 2004: Nakłady inwestycyjne zachodniopomorskich producentów zbóż. *Roczniki Naukowe SERiA*, Tom VI, Zeszyt 1, s. 18-22.
- Bieńkowski J., Jankowiak J., Marcinkowski J. Sadowski A.** 2004: Rola aktywów i specjalizacji produkcji dla wyników ekonomicznych różnych typów gospodarstw rolniczych Wielkopolski. *Roczniki Naukowe SERiA*, Tom VI, Zeszyt 1, s. 22-28.
- Golebiewska B.** 2000: Powiązania gospodarstw rolniczych z otoczeniem jako czynnik kształtujący ich wyniki ekonomiczne. Wyd. SGGW, Warszawa, ss. 125.
- Gradziuk B.** 2004: Elitarne gospodarstwa rolnicze (na przykładzie zamojskiego towarzystwa rolniczego). *Roczniki Naukowe SERiA*, Tom VI, Zeszyt 1, s. 73-79.
- Grzelak A.** 2004: Powiązania gospodarstw rolnych z otoczeniem rynkowym w krajach UE – wnioski dla Polski. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, nr 3, s. 67-75.
- Kisiel R.** 1999: *Ekonomika produkcji rolniczej*. Wyd. UWM Olsztyn, ss. 278.
- Woś A.** 2003: Przekształcenia strukturalne rolnictwa w dobie integracji europejskiej. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, nr. 4, s. 5-14.

Summary

The survey were conducted in 88 developing farms in warmińsko-mazurskie voivodeship. The aim of the paper was recognize the market connection of farms. Moreover in the paper author presented inputs and economic results according to yield of marketable agricultural produce. There were also analysed factors of market connection intensity.

Adres do korespondencji

dr inż. Piotr Bórawski
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska
Plac Łódzki 2
10-957 Olsztyn
tel. (0 89) 523 33 13
e-mail: pboraw@moskit.uwm.edu.pl